

Вплив різноспрямованих міграційних рухів на формування етнографічних відмінностей населення Українських Карпат

Резюме. Ареал розселення етнічних українців у Карпатах включає три етнографічні райони – бойківський, гуцульський та лемківський. Найменування українських карпатських етнографічних груп не є самоназвами, а мають зовнішнє походження, тобто є екзоетнонімами. Утворення цих етнографічних груп не пов'язано з певними реліктовими етнічними спільнотами, а є наслідком різного співвідношення переселенців із певних рівнинних та передгірських територій, а також формування характерних ознак традиційного господарства в різних природних умовах. Поряд із самобутніми рисами традиційної культури середовище українських карпатських етнографічних груп відзначається єдністю та пов'язаністю з українською традиційною культурою загалом.
Ключові слова: Карпати, етнографічні райони, традиційна культура

Rezümé. Az etnikai ukránok településterülete a Kárpátokban három etnográfiai régiót foglal magába: a bojkót, a hucult és a lemkót. Az ukrán kárpáti etnográfiai csoportok elnevezései nem önelnevezések, hanem külső eredetűek, azaz exoetnonimák. Ezen etnográfiai csoportok kialakulása nem valamilyen maradvány (reliktum) etnográfiai csoportokkal függött össze, hanem a különböző síksági és előhegységi területekről érkezett telepések eltérő arányának, valamint a különféle természeti viszonyok között kialakult hagyományos gazdálkodás jellegzetességeinek az eredménye. A hagyományos kultúrájuk sajátos vonásai mellett az ukrán kárpáti néprajzi csoportok közeget az egységesség és a hagyományos ukrán kultúrához való kötődés jellemzi.
Kulcsszavak: Kárpátok, etnográfiai területek, tradicionális kultúra

Abstract. The settlement of ethnic Ukrainians in the Carpathians includes three ethnographic regions – Boykos, Hutsuls and Lemkos. The name of the Ukrainian Carpathian ethnographic groups is not self-titled, but of external origin, that is, exo-ethnonyms. The creation of these ethnographic groups is not associated with certain relic ethnic communities, but is the result of different ratios of settlers from certain plains and foothills, as well as the formation of characteristic features of a traditional economy in different natural conditions. Along with the original features of traditional culture, the environment of Ukrainian Carpathian ethnographic groups is characterized by the unity and connection with traditional Ukrainian culture in general.
Keywords: Carpathian Mountains, ethnographic areas, traditional culture

* Доктор географічних наук, професор, Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II, Кафедра географії та туризму. * A földrajztudományok doktora, professzor, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék. * Doctor of Sciences in Geography, professor, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, Department of Geography and Tourism. E-mail: m_dnister@ukr.net

** Кандидат географічних наук, асистент, Національний університет «Львівська політехніка», Кафедра туризму. ** A földrajztudomány kandidátusa, asszisztens, „Lvivszka Politechnika” Nemzeti Egyetem, Turizmus Tanszék. ** Candidate of Sciences in Geography, Assistant Lecturer, Lviv Polytechnic National University, Department of Tourism. E-mail: d_natalya@ukr.net

Попри цілісність і самобутність середовища карпатської традиційної культури всієї етнічно української гірської місцевості низка чинників зумовила і її помітну етнографічну диференціацію. Тому вже на початку XIX ст. багато дослідників, як й українських, так і зарубіжних, зауважили суттєві відмінності традиційної культури, господарства і побуту трьох основних *етнографічних груп* Українських Карпат, за якими надалі в етнографічній літературі утвердилися назви *бойків, гуцулів, лемків* і поширення відповідних етнографічних районів (*бойківського, гуцульського, лемківського*) за наявності широких перехідних смуг.

Ці найменування не були самоназвами, а мали, безперечно, зовнішнє походження, тобто були т. зв. *екзоетнонімами*, властиво прізвиськами, які давали представникам етнографічних груп мешканці сусідніх, переважно рівнинних територій, з огляду на деякі мовні чи зовнішні ознаки карпатського населення. Спочатку такі екзоетноніми доволі негативно сприймалися місцевим населенням, але згодом, у процесі розширення позитивної самооцінки своєї етнографічної самобутності під впливом місцевої інтелігенції, представники бойківської, гуцульської та лемківської етнографічних груп почали ставитися прихильно до такої регіональної ідентифікації, а відтак вона поступово ставала й самоідентифікацією. Хоча і до сьогодні, попри активні інформаційні впливи щодо позитивного трактування етнографічної самобутності, сприйняття цих самоназв ще не є всезагальним і однозначно прихильним. Окрім того, значна частка українських горян не бачить сенсу в такій етнографічній ідентифікації. Зважаючи на переважання загальнонаціональної української ідентичності в середовищі цих груп (виняток становить частина лемківської людності в Польщі), їх некоректно називати *субетносами*, адже субетноси – це зазвичай ментально і культурно дуже віддалені гілки народів, які ототожнюються з етнічним ядром незначною мірою, а також мають свою характерну самосвідомість. Необхідно додати, що іноді субетноси стають субстратом формування нових етносів, що робить ще більше недоречним застосування терміна «субетнос» щодо бойківської, гуцульської та лемківської етнографічних груп.

Пізнання характерних ознак традиційної культури українських горян у процесі безпосередніх емпіричних обстежень із самого початку супроводжувалося спробами пояснити їхнє походження з різних світоглядних позицій, використовуючи й різні методи (лінгвістичні, історичні, етнографічні та інші). Такі підходи, з огляду на низку принципових політичних моментів щодо трактування української етнічності як у контексті походження, так і поширення, не могли не бути ідеологічно заангажованими.

У розумінні походження етнографічних відмінностей у межах Українських Карпат методологічно хибним є поширення версій про становлення карпатських етнографічних груп поза процесами загальноукраїнської етно-

генези. Наприклад, щодо їхнього походження від окремих етнічних спільнот (кельтського племені боїв, германських племен герулів, готів та інші), які загалом не мали відношення до української етногенези та проживали за багато століть до масового заселення Українських Карпат і формування етнографічних особливостей їхньої людності (впродовж XIV–XVIII ст.). Очевидно, що при таких спробах пояснення брали до уваги лише відносно близьку співзвучність назв українських етнографічних груп та цих етносів, що аж ніяк не може бути поважним аргументом щодо їхньої пов'язаності. Водночас, як зазначає, С. П. Павлюк: «Генетична родинність населення Українських Карпат з українським етносом, а з цим і повна органічність культурних надбань та спільність етнічної історії (хіба що з корекцією на політичну історію та ландшафтні умови) рельєфно простежується за матеріалами антропології, археології, етнографії, писемних пам'яток, лінгвістики та інших наук»¹. Показово, що поширення цих етнографічних груп (бойків, гуцулів, лемків) стосується не лише гірської місцевості, але й охоплює підгірські райони, що ще раз засвідчує нерозривну пов'язаність українського населення Карпат та українців передгірських рівнинних територій, які якраз і відіграли вирішальну роль у процесах заселення української частини карпатської дуги. Саме з таких методологічних позицій і розглянемо різні аспекти формування українських карпатських етнографічних груп, спираючись на відображення ролі колонізаційних рухів у заселенні Східних і Західних Карпат. Оскільки становлення цих груп так чи інакше пов'язують з етнографічними назвами, то важливо також звернути деяку увагу і на їхнє походження.

Отже, в центрі українського карпатського етнографічного масиву є ареал поширення *бойків*, який охоплює переважно низькогірні та середньогірні краєвиди Східних Бескидів (на південний схід від долини р. Сян), Вододільного і Полонинського хребтів, а також Північні Горгани (до долини р. Лімниця включно). В адміністративному розрізі це територія Турківського, Сколівського, частини Дрогобицького, Старосамбірського, Самбірського і Стрийського районів Львівської області, територія Болахівської міськради, частини Долинського, Рожнятівського, Калуського й Надвірнянського районів Івано-Франківської області, Міжгірський та Воловецький райони Закарпатської області. До територіально-політичних змін 40–50-х років, зокрема, примусового виселення у 1951 році внаслідок обміну територіями з Польщею², бойки проживали і на території сучасної Польщі в суміжних з

¹ Павлюк С. П. *Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції*. Львів: Ін-тут народознавства НАН України, 2006 (а). – С. 61.

² Кляшторна Н. 1951 рік. Як Польща і УРСР востаннє обмінялися територіями // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/20/53053/> (Дата звернення: 2019.02.10.)

сучасною Турківщиною та Старосамбірщиною районах (басейн р. Сян до м. Лісько), хоча у цій місцевості уже помітними були й лемківські впливи.

Назва «бойки» для позначення населення цієї території виникла лише на початку XIX ст. Найбільш обґрунтованою є версія, яку підтримали І. Верхратський, В. Охримович та інші дослідники, щодо її походження від часто вживаної мешканцями частки «бойя» у значенні «атож», «аякже». Показово, що утворення найменувань етнографічних груп від часто вживаних слів є поширеним явищем (це стосується, зокрема, т. зв. *лишаків*, *пуйдяків* та інші). Водночас непереконливим є твердження М. Худаша про можливе походження цієї назви від антропоніма *Бойко*, який на території Бойківщини є практично невідомим³. Нема підстав виводити походження етнографічної групи бойків від кельтського племені бойїв, про яке у X ст. згадує К. Багрянородний⁴. Тут очевидною є проста співзвучність, адже за вказаними К.Багрянородним географічними координатами це плем'я проживало на території сучасної Чехії (звідси і її інша назва «Богемія»), за сотні кілометрів від сучасного ареалу розселення бойків і за багато століть до масового заселення Східних Карпат, тобто до формування бойківської етнографічної групи.

Деякі інші варіанти походження назви «бойки», зокрема, від російського слова «бойкий», румунського слова «боек», що означає «віл», є цілком безпідставними і навіть некоректними.

Отже, визначаючись із підходами щодо походження бойківської етнографічної групи, зауважимо, що в її основі не могло бути якогось реліктового народу, адже це суперечить історико-географічним передумовам її формування, у т. ч. й тодішньому етногеографічному положенню бойківського ареалу. *Очевидно, що визначальне значення у процесах становлення бойківської самобутності, як й інших українських етнографічних груп, мало співвідношення мігрантів у ході заселення цієї території, синтез та поступова консервація їхніх традицій в умовах гірського природокористування.* Той факт, що опорними центрами розселення в гірську місцевість Бойківщини стали колишні оборонні пункти Прикарпаття (*Кульчиці, Бачина, Городище, Сілець*), а також інші села, де була зосереджена малопомісна шляхта (колишні дружинники), які діставали право на закладання нових сіл, проявляється у тісній мовно-культурній пов'язаності гірських мешканців Бойківщини та прилеглого Прикарпаття, які зрештою формують єдиний етнокультурний тип⁵. І хоча деякі засновники сіл, а також і їхні родичі, були у минулому слов'яно-руського трансільванського

³ Водночас широко поширене в Україні прізвище Бойко може походити як від етноніма *бойко*, так і від слов'янського імені, особливо популярного серед болгар та інших південних слов'ян.

⁴ Багрянородний К. *Об управленіи имперіей*. / пер. под. ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева / М.: Наука, 1991. – 498 с.

⁵ Гошко Ю. Г. *Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут*. Київ: Наук. думка, 1976. – 206 с.

походження, все ж основу переселенців у Східних Бескидах та Стрийсько-Сянській Верховині склали вихідці з рівнинних частин Галичини, а також із Волині, а пізніше й Поділля. Водночас постійно «допливало» туди й осіле та пастуше, також переважно слов'яно-руське, населення з Мармарощини та Молдови з незначними вкрапленнями романської та тюркської людності, що позначилося у топоніміці поселень (села *Волосянка, Молдавсько*). Але в межах Бойківщини частка ойконімів неукраїнського походження є невеликою (*Бряза, Хитар, ймовірно, Сигловате, Либохора, Тухля та деякі інші*). Разом із тим і наявність ойконімів іншомовного походження аж ніяк не свідчить про те, що ці поселення формувалися з переважаючою участю неукраїнської людності, а лише виявляє різні етнокультурні впливи на процес заселення. Є такі поодинокі назви і в мікротопонімії, зокрема, *заподрина, сигла, кичера*⁶, але їх є обмаль (менше одного відсотка), до того ж, є підстави трактувати ці назви як загальнокарпатську лексику та результат загальнокарпатських культурних взаємозв'язків. Тому можна зробити висновок, *що в процесі становлення культурної самобутності бойківської етнографічної групи простежується найменше іноетнічних впливів*.

Переважання осілого населення в заселенні цієї частини Українських Карпат засвідчують його давні землеробські традиції, які навіть поєднувались з архаїчною обрядовістю. З цього приводу С. Павлюк вказує, що «... в грамотах польського уряду, які видавали солтисам на заснування чи відновлення поселень на Сколівщині й Турківщині (галицька частина Бойківщини), у XV ст. та особливо XVI ст., зустрічаємо вже значні розміри орної землі, якими наділялася сільська адміністрація»⁷.

Отже, *самобутність бойків, їхня традиційна культура, які формувалися внаслідок синтезу переважаючого потоку української людності з рівнинних територій Прикарпаття, Волині і Поділля та деякого допливу людності з Півдня, виділяється розмаїттям, певною архаїкою та значним потенціалом для подальшої загальнонаціональної модернізації, хоча її мистецька значущість через різні причини ще не отримала належного інформаційного відображення*.

На південь від бойківського ареалу, аж до румунської етнічної межі, розміщений гуцульський етнографічний район, який охоплює територію найвищих місцевостей Українських Карпат (це південь Горган, Чорногора, Свидовець, Гуцульські Альпи, Чивчини). У розрізі сучасного адміністративного устрою Гуцульщина охоплює територію Яремчанської міськради, сучасних Верховинського, Косівського і Путильського, частин Вижницького і Рахівського районів. Через перехідний характер етнографічних меж еле-

⁶ Зборовський П. *Топоніміка Турківщини*. Львів: Камула, 2004. – 258 с.

⁷ Павлюк С. П. Аграрні традиції // *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. II: Етнологія та мистецтвознавство*. Львів: ІН НАНУ, 2006 (б). – С. 11 – 56.

менти гуцульської етнографічної культури поширені і в деяких суміжних передгірських місцевостях адміністративних районів – Коломийського та Надвірнянського. Поза межами України гуцули ще проживають у Румунії (у Мармароському і Сучавському повітах).

Яскрава традиційна культура *гуцулів* з самого початку зумовлювала як широке зацікавлення, так і різноманітні політичні спекуляції щодо нібито непокінченості цієї етнографічної групи з українським етносом. Водночас і фаховий аналіз засвідчував українськість гуцульського діалекту, фольклору та інших культурних елементів, і самі гуцули однозначно підтверджували свою загальноукраїнську ідентичність, жодним чином не протиставляючи свою самобутність загальноукраїнській тотожності. Фактично не виявляли гуцули й якоїсь окремої самоідентифікації, спочатку негативно сприймаючи саме етнографічне означення *гуцули*. Це свідчить про те, що ця назва, закріплена за ними, є однозначно зовнішнього походження. А звідси стає очевидно, що при поясненні її етимології недоречно шукати якісь засадничі етноформуючі спільноти з минулого, адже окрема етнічна історія може відобразитися переважно лише в самоназвах, а не в екзоетнімах. Тому виводити походження привнесеної і чужої самій групі назви *гуцули* від подібних за звучанням етнічних спільнот минулого (германських племен герулів, готів, тюркського племені огузів), які проживали за багато століть до заселення Гуцульщини, цілком безпідставно. Це стосується й спроб пов'язати назву гуцули та уличі, яке запропонував В.Кобилянський,⁸ хоча об'єктивно нащадки уличів так чи інакше брали участь у заселенні цього району, але їхня самоназва (уличі) аж ніяк не могла вплинути на зовнішнє найменування цієї етнографічної групи (гуцули). А отже, на підставі зовнішнього походження етноніма гуцули, в поясненні його етимології шукати треба не співзвучні історичні етнічні спільноти, а досліджувати треба причини, чому сусіди цієї етнографічної групи дали їй таку назву? І на основі яких ознак? І все ж виявити, які конкретно ознаки гуцульської етнографічної групи могли відобразитися в слові *гуцул* з огляду на його лексичну неоднозначність, є непростим завданням. З цього приводу є декілька версій, кожна з яких має аргументи як «за», так і «проти». Найбільш поширеною серед них є версія щодо походження від румунського слова «гоц» – розбійник, яку поділяли, зокрема, В. Гнатюк, Я.Головацький, І. Крип'якевич, І. Огоновський та інші, через ототожнення гуцулів з учасниками опришківського руху XVI–XVIII ст. Але породжує сумніви той факт, що ця некоректна румунська назва, яка, на думку, Б. Кобилянського, у такому варіанті не є вживаною у самій румунській мові, могла дістати широке поширення на позначення української етнографіч-

⁸ Кобилянський В. *Діалект і літературна мова*. Київ: Радянська школа, 1960. – 274 с.

ної групи серед іншого українського населення. Цілковито не відкидаючи такої етимології слова *гуцул*, варто звернути увагу на інші ймовірні варіанти. Зокрема, доволі аргументованим є походження слова *гуцул* від українського діалектного дієслова *гуцати* (гойдати), зважаючи на те, що мешканцям Гуцульщини доводилось багато гойдатись (гуцатись) разом з своїми кіньми, долаючи великі відстані. В. Шухевич вважав, що самі мешканці карпатських верховин саме так і називали своїх коней.⁹ Окрім того, прізвища, утворені від дієслова *гуцати* (*Гуцал*, *Гуцало*), є доволі поширеними і на Покутті, і на Поділлі, і на Буковині. Щодо походження назви *гуцули* не можна цілковито відкидати і відантропонімний варіант, запропонований М. Худашемб,¹⁰ ураховуючи принципову можливість того, що саме таким могло бути найменування одного з пастуших ватагів, які брали участь у заселенні цього району з XIV ст.

Отже, неоднозначність варіантів етимології слова *гуцули* лише ускладнює пояснення формування характерних етнографічних ознак цієї групи. Разом із тим важливий матеріал до розуміння цієї проблеми дає аналіз процесів заселення та ролі у них різних колонізаційних рухів. На відміну від Бойківщини, на заселення Гуцульщини найбільше вплинув міграційний потік руського (давньоукраїнського) населення з рівнинної частини сучасної Буковини та Покуття (це були нащадки тиверців й меншою мірою уличів), що підтверджується культурно-етнографічною близькістю гуцулів та покутян і буковинців рівнинної місцевості. Але доходили туди і нащадки різних тюркомовних груп Причорномор'я (печенігів, половців). *З огляду на високогірний характер рельєфу тут порівняно більшим був вплив й пастушої міграції, яка поєднувала південнослов'янські та руські компоненти, але включала й невеликі романські та тюркські групи Середнього Подунав'я.* Пастуше населення поповнювало села, засновані осілими мігрантами з передгірських територій, і лише в окремих випадках могло започатковувати утворення й деяких невеликих високогірних сіл. Характер традиційного господарства визначив й особливості мережі розселення Гуцульщини: великі села у долинах і багато хуторів на верховинах.

Антропологічні риси гуцулів також засвідчують їхню порівняно більшу, ніж інших українських етнографічних груп, близькість із балканською,

⁹ Шухевич В. *Гуцульщина*. Ч. 1 / В. Шухевич. – Львів, 1899. – 144 с. – (Матеріяли до українсько-руської етнології. – Т. II).

¹⁰ Худаш М. Происхождение названий «гуцули», «бойки», «лемки» / *Украинские Карпаты. Культура*. Київ: Наук. думка, 1989. – С. 24–27.

придунайською південнослов'янською людністю¹¹. Це підтверджує і традиційна культура, зокрема деякі особливості фольклору та поширені народні танці (сербен, аркан).

Переважно слов'яно-український характер засновників і перших мешканців сіл засвідчує й семантичний аналіз топонімії. Так, у теперішній буковинській гірській місцевості Українських Карпат (гуцульські села сучасних Путильського, Вижницького й Сторожинецького районів) близько 85% ойконімів є слов'янського (здебільшого українського) походження, часто з урахуванням особливостей гуцульського діалекту, решта, – ймовірно, тюркського та романського походження. Це, зокрема, такі ойконіми, як *Аришиця, Банилів, Лекечі, Лустун, Майдан, Сарата, Череш* та деякі інші. Дещо зменшується частка ойконімів іншомовного походження у Верховинському районі галицької Гуцульщини. Це, наприклад (не вникаючи в деталі етимології), села *Дземброня, Хороцеве, Кохан*, ймовірно й деякі інші. Але вже в Косівському районі зосередження таких сіл досить значне (*Акрешори, Брустурів, Утороти, Шешори* та інші).

Географічно диференційованим (за місцем у рельєфі, віддаленістю від поселень, прикордонним чи сусідським положенням) є поширення у цій частині Східних Карпат україномовних та іншомовних оронімів, що також відображає деякі особливості заселення. Тут треба зважати на те, що деякі назви вершин і масивів не завжди були називані місцевим населенням, а тому могли бути і штучно привнесеними.

Провідною галуззю традиційного господарства гуцулів було тваринництво за мінімальної ролі землеробства. Це зумовлено як особливостями рельєфу, тобто малою природною придатністю верховинських земель до розвитку рослинництва, так і сукупністю традицій пастушого населення, які якраз пов'язані з особливостями заселення та походженням переселенців.

Від карпатського Надсяння, де закінчується бойківський гівір, уздовж Західних і частини Низьких Бескидів, аж по р. Попрад на Заході простягалась територія ще однієї української карпатської етнографічної групи – *лемків*. Лемківська етнографічна територія творила особливий півострівний клин, який далеко заходив поміж етнічними ареалами словаків й поляків¹². *Сама конфігурація лемківського ареалу – це ніби застигла міграційна хвиля давньоукраїнського розселення, яке відбулося в карпатській гірській місцевості впродовж досліджуваного періоду.*

¹¹ Вовк Ф. *Студії з української етнографії та антропології*. Київ: Мистецтво, 1995. – 382 с.; Клапчук В. *Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.)*. Львів-Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с.

¹² Лемківщина. *Карта* / Авт. спец. змісту І. Ровенчак. Львів, 2002

Найбільш драматичною є її політична історія цієї української етнографічної групи, адже за результатами Другої світової війни основна частина Лемківщини через різні суб'єктивні моменти формування державних кордонів¹³ опинилася поза межами України (у Польщі та Словаччині). Внаслідок обміну населенням між Польщею та СРСР в 1944–1945 рр. та проведення акції «Вісла» українські горяни-лемки у складі комуністичної Польщі фактично були депортовані зі своєї етнографічної території. Депортоване населення було частково розселене в різних областях України та в західних і північних регіонах Польщі. У повоєнній Чехословаччині лемківський етнографічний ареал зберігся, але демографічний потенціал українського населення в цій країні також неухильно знижувався через різні несприятливі демарші державної влади в етнорелігійній сфері. Якщо в 1930 році на цій території проживало близько 90 тис. українців-лемків, то вже в незалежній Словаччині відбулося різке зменшення їхньої кількості (з 31 тисячі у 1991 році до 11 тисяч у 2001, причому дві третини з них ідентифікували себе лише як русини). Такі негативні процеси відбулися як унаслідок міграцій та асиміляції, так і через підтримувану на державному рівні пропаганду ідеології політичного русинства.

Отже, через несприятливі територіально-політичні реалії, що виникли в процесі суб'єктивного формування кордонів, у сучасній Україні лемківський етнографічний ареал порівняно невеликий і загалом має перехідний характер, поєднуючи деякі бойківські ознаки та етнографічні особливості людності рівнинної частини Закарпаття. Це насамперед стосується поселень Великоберезнянського району Закарпатської області, а також деяких сіл Перечинського, Мукачівського і Свалявського районів цього ж регіону.

Проблема становлення лемківського етнографічного району, з огляду на його унікальне географічне положення, також стала предметом різних етнополітичних спекуляцій. Але це мало стосувалось етноніма *лемки*, проти зовнішнього походження якого, очевидно пов'язаного з частим уживанням мешканцями слова *лем* (у розумінні *лише, тільки*), практично нема аргументів. Самі лемки себе ідентифікували як *русини, руснаки*, що однозначно засвідчувало їхню безпосередню єдність з українським народом. Під зовнішнім впливом етнонім *лемки* частково утвердився впродовж ХХ ст. в політично-польській частині Лемківщини, водночас і до сьогодні є мало поширеним у політично словацькій частині ареалу.

Заангажовані суб'єктивні підходи щодо формування лемківської етнографічної групи українського народу найбільше стосуються твердження про первинно *волоське*,¹⁴ тобто (в інтерпретації апологетів таких поглядів) ру-

¹³ Дністрянський М. С. *Кордони України. Територіально-адміністративний устрій*. Львів: Світ, 1992. – 144 с.

¹⁴ Красовський Р. – Солинко Д. *Хто ми лемки?* Львів: Ред.-вид. відділ обласного управління по пресі, 1991. – 48 с.

мунське походження лемків. Іншими словами, в підходах багатьох науковців сусідніх країн помітною є ментально-пізнавальна установка щодо несприйняття українськості лемків. Мовляв, цей район первинно заселили предки румунів, які в наступні століття незрозуміло з яких причин (адже територія була оточена польськими та словацькими ареалами) зукраїнізувалися. На принциповій неможливості такої асиміляції та відсутності слідів поширення у районі великих груп романомовного населення наголошували провідні українські етнологи, це засвідчували й об'єктивні матеріали топонімії, імена і прізвища мешканців сіл. Щоб хоча б якось частково узгодити такі недоречності дослідницьких підходів з етногеографічними реаліями, найвідоміший польський дослідник Лемківщини Р. Райнфус наприкінці своєї наукової діяльності почав говорити вже не про волоське (у його розумінні румунське) заселення цього етнографічного району, а про волосько-руське¹⁵. Водночас південна міграція, тобто переселення з Трансільванії та Середнього Дунаю, дійсно вплинула на освоєння Лемківщини. Але це не були романські мігранти, а слов'яно-руське населення, переважно нащадки уличів та інших груп руської людності. У процесі заселення суттєвою була хвиля переселення у цей гірський район українських мігрантів – вихідців з Перемищини, Сяноччини, Мукачівщини та інших рівнинних територій. Помітним був і рух колоністів з інших українських гірських місцевостей, про що свідчить подібність низки назв поселень Лемківщини та інших етнічно українських карпатських районів. Консолідація різних, але й разом із тим культурно-споріднених, груп переважно руської (української) людності в процесі життєдіяльності в особливих природних умовах Низьких Бескидів, й забезпечила формування лемківської етнографічної групи. На їхню традиційну культуру та особливості мови вплинув й культурно-асиміляційний тиск польського та словацького населення як з півночі, так і з півдня. Отже, співвідношення різних груп переселенців з півдня, півночі, заходу і сходу (ще раз наголосимо, що це було у більшості руське (давньоукраїнське) населення), а також усталення характерних ознак традиційного господарства й традиційної культури в процесі спільної життєдіяльності в особливих природних умовах й вплинуло найбільше на формування українських карпатських етнографічних груп (бойків, лемків, гуцулів) та різних перехідних типів.

Взаємопоєднання руського (давньоукраїнського) та південнослов'янського етнічних субстратів, як домінуючих у процесах південної колонізації, зумовило також і виділення етнографічної групи *гуралів*, яка в ході тривалих і складних етнічних процесів за умов польсько-словацького колонізаційного та соціально-культурного тиску, територіальної віддаленості від інших українських етнічних земель стала складовою польського та

¹⁵ Reinfuss R. *Śladami Łemków*. Warszawa, 1989. – 132 s.

словацького етносів. Це стосується й окремих етнографічних островів Моравії (*Моравська Волощина*), які традиційною культурою відрізняються від інших моравських районів.

Отже, спільні і відмінні умови заселення спричинили унікальність та єдність усієї української карпатської традиційної культури як складової всієї української культурної спадщини та, разом з тим, і окремі її районні відмінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Reinfuss R. *Śladami Lemków*. Warszawa, 1989. – 132 s.
2. Багрянородный К. *Об управлении империей*. / пер. под. ред. Г. Г. Литаврина, А. П. Новосельцева / М.: Наука, 1991. – 498 с.
3. Вовк Ф. *Студії з української етнографії та антропології*. Київ: Мистецтво, 1995. – 382 с.
4. Гошко Ю. Г. *Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут*. Київ: Наук. думка, 1976. – 206 с.
5. Дністрянський М. С. *Кордони України. Територіально-адміністративний устрій*. Львів: Світ, 1992. – 144 с.
6. Зборовський П. *Топоніміка Турківщини*. Львів: Камула, 2004. – 258 с.
7. Клапчук В. *Гуцульщина та гуцули: економіка і народні промисли (друга половина XIX – перша третина XX ст.)*. Львів – Івано-Франківськ: Фоліант, 2009. – 508 с.
8. Кляшторна Н. *1951 рік. Як Польща і УРСР востаннє обмінялися територіями*. // Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/08/20/53053/> (Дата звернення: 2019.02.10.)
9. Кобилянський Б. *Діалект і літературна мова*. Київ: Радянська школа, 1960. – 274 с.
10. Красовський Р. – Солинко Д. *Хто ми лемки?* Львів: Ред.-вид. відділ обласного управління по пресі, 1991. – 48 с.
11. Лемківщина. *Карта* / Авт. спец. змісту І. Ровенчак. Львів, 2002
12. Павлюк С. П. *Етногенеза українців: спроба теоретичної конструкції*. Львів: Ін-тут народознавства НАН України, 2006 (а). – С. 61.
13. Павлюк С. П. Аграрні традиції. // *Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. II: Етнологія та мистецтвознавство*. Львів: ІН НАНУ, 2006 (б). – С. 11 – 56.
14. Худаш М. Происхождение названий «гуцули», «бойки», «лемки». / *Украинские Карпаты. Культура*. Київ: Наукова думка, 1989. – С. 24–27.
15. Шухевич В. *Гуцульщина*. Ч. 1 / В. Шухевич. – Львів, 1899. – 144 с. – (Материяли до українсько-руської етнології. – Т. II).

